



KS. JANUSZ GRĘŻLIKOWSKI*

WŁOCŁAWEK–WARSZAWA

Roman Walczak, *Sede vacante come conseguenza della perdita di un ufficio ecclesiastico nel Codice di Diritto Canonico del 1983*, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2015, ss. 330

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2015.058>

W ramach studium nad prawem kościelnym regulującym zagadnienia związane z urządami kościelnymi, a zarazem i władzą w Kościele, gdyż pojęcie urzędu kościelnego jest ściśle związane z pojęciem władzy kościelnej i stanowi niejako jego aktualizację, należy odnotować interesującą i ważną pozycję książkową autorstwa ks. dr. Romana Walczaka, sekretarza Nuncjatury Apostolskiej w Nowej Zelandii, pochodzącego z diecezji włocławskiej. Publikacja ta jest uzupełnioną i zaktualizowaną rozprawą doktorską autora napisaną na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie, pod kierunkiem znanego i cenionego kanonisty prof. Dominga Javier Andres Gutierrez. Została wydana w serii wydawniczej „Studia Giuridici CXII” wydawnictwa watykańskiego (Libreria Editrice Vaticana) i dedykowana – co

* Ks. dr hab. Janusz Gręźlikowski – prezbiter diecezji włocławskiej, doktor habilitowany nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego, profesor Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, oficjał Sądu Biskupiego, profesor nadzwyczajny i kierownik Katedry Historii Kościelnego Prawa Polskiego na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie.

zaznaczono odpowiednim wpisem na początku monografii – biskupowi wrocławskiemu Wiesławowi Alojzemu Meringowi. Jej pierwsze wydanie ukazało się w roku 2008 w Rzymie (zob. recenzje: ks. Krzysztof Burczak, „Studia Prawnicze KUL” 2009, t. 2/3, s. 203–206; ks. Marek Stokłosa, „Prawo i Kościół” 2010, t. 2, s. 151–155).

W recenzowanej publikacji autor, jak pisze we wstępie, postawił sobie za cel przedstawienie i omówienie zagadnienia wakansu urzędu kościelnego jako podstawowego warunku powierzenia go innej osobie oraz ukazanie prawnych uwarunkowań tego urzędu w sytuacji *sede vacante*. Tak określony cel ma za zadanie „przybliżyć i lepiej zrozumieć instytucję *sede vacante* w różnych urzędach kościelnych, poczynając od wakatu najwyższej władzy kościelnej, poprzez wakowanie diecezji, różnych struktur wewnętrznych w Kościołach partykularnych oraz parafii” (s. 10). Należy powiedzieć, iż ks. Walczak podjął się opracowania bardzo ważnego i niekiedy zapomnianego w kanonistyce, a mianowicie ukazania sytuacji prawnej w Kościele podczas wakansu różnych urzędów kościelnych. Stąd recenzowana publikacja stanowi interesujące studium teoretycznoprawne przybliżające i analizujące wspomniane zagadnienie, jak też ukazuje merytoryczną ocenę instytucji *sede vacante* w obowiązujących kanonicznych normach prawnych. Szkoda tylko, że została napisana i wydana w języku włoskim, co ogranicza jej dostępność, aczkolwiek z pewnością opracowanie to znajdzie swoje miejsce w literaturze przedmiotu i jest cennym wkładem polskiego autora w rozwój literatury prawa kanonicznego w obszarze włoskojęzycznym. Warto pomyśleć i zasugerować autorowi, aby została przetłumaczona na język polski, a wtedy jeszcze bardziej wzbogaciłaby kanonistykę polską. Należy bowiem zauważyć, że polska kanonistyka zbyt nie obfituje w opracowania z tego zakresu tematycznego. Przydałoby się zatem opracowanie, które całościowo i w sposób kompetentny i merytorycznie dopracowany przedstawia zagadnienie instytucji wakansu urzędu kościelnego w różnych urzędach kościelnych. Tym bardziej jest to ważne, iż cechą charakterystyczną urzędu kościelnego jest jego powiązanie z władzą kościelną. Urząd kościelny zawiera bowiem w sobie pewien zakres funkcji ukierunkowanych do celu duchowego, czyli wchodzących w zakres kościelnej posługi nauczania, uświęcania bądź rządzenia pasterskiego.

Opracowanie liczy 330 stron i składa się z wykazu skrótów (s. 7–8), wprowadzenia – wstępu (s. 9–12), sześciu kolejno ponume-

rowanych rozdziałów (s. 13–283), zakończenia – *conclusionone generale* (s. 284–292), obszernej bibliografii (s. 293–315) oraz przydatnego i pozwalającego swobodnie i szybko poruszać się po poszczególnych kanonach Kodeksu *indice dei canoni* – wykazu kanonów (s. 317–326). Rozprawę zamyka szczegółowy *indice* – spis treści (s. 327–330).

Wstęp (s. 9–12) jest stosunkowo krótki i zwięzły, ale wyczerpujący i zawierający wszystkie wymagane dla tego typu monografii elementy. Najpierw autor wskazuje na strukturę hierarchiczną Kościoła, w której istnieją określone urzędy służące realizacji duchowego celu Kościoła, po czym określa cel swojego opracowania – ukazanie prawnych uwarunkowań urzędu kościelnego w sytuacji *sede vacante*, oraz omawia źródła, na jakich będzie opierał swoje badania, głównie KPK z 1983 r., ale dokonuje również odniesień do KPK z 1917 r. Baza źródłowa obejmuje wszystkie konieczne, poprawnie, a wręcz pedantycznie wymienione źródła (85), a wykaz literatury jest bardzo bogaty, zawiera bowiem ponad 340 pozycji, głównie włoskich, ale i polskich, co świadczy o wnikliwej kwerendzie naukowej przeprowadzonej przez autora. Następnie określa metodę, jaką będzie się posługiwał w pisaniu pracy – egzegetyczno-dogmatyczną i analityczno-syntetyczną, nie wskazując, na czym one polegają i jak będą wykorzystane. Po czym wymienia nazwiska autorów piszących na temat sytuacji prawnej w Kościele podczas *sede vacante*, nie czyniąc jednak odniesień do tytułów ich prac, co czyni dopiero w tekście monografii w przypisach. Wstęp kończy dyspozycja pracy, a więc autor ukazuje w krótkich akapitach układ i strukturę pracy.

Zasadnicza treść rozprawy została zawarta w sześciu rozdziałach. Pierwszy zatytułowany *Concezione di ufficio ecclesiastico (Określenie, koncepcja urzędu kościelnego)* – s. 13–81, zawiera cztery paragrafy podzielone na szczegółowe punkty. W paragrafie pierwszym autor omawia pojęcie urzędu w Kościele, najpierw w kodeksie pio-benedyktynskim, a potem w obowiązującym kodeksie. Zanim dokonał technicznoprawnej analizy definicji urzędu kościelnego zawartej w kan. 145 § 1, przybliżył to pojęcie w świetle dawnego kodeksu, który rozróżniał urząd kościelny w znaczeniu szerokim – *quodlibet munus* (każde zajęcie sprawowane w celach duchowych) i ścisłym – *munus* (zajęcie ustanowione na stałe z mocy postanowienia Bożego lub kościelnego, które nadawane było według norm kanonicznych). Zajęcia te były – jak wyjaśnia ks. Walczak – związane

z posiadaniem władzy święceń lub jurysdykcji. Natomiast nowy kodeks, a także Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, pod wpływem nauki i uchwał Soboru Watykańskiego II (dekret *Presbyterorum ordinis*, nr 20) zrezygnował z tego klasycznego podziału i nie wspomina już o konieczności powiązania urzędów kościelnych z władzą święceń. Dlatego też – jak to zostało zaznaczone w opracowaniu – niektóre urzędy mogą być dzisiaj powierzane w Kościele osobom świeckim. Jednocześnie prawodawca kościelny, na co wskazuje autor, zwraca większą uwagę na prawa i obowiązki właściwe każdemu urzędowi kościelnemu, które są określane ze względu na realizację celu duchowego, przez samo prawo lub dekretem kompetentnej władzy kościelnej. Poczynione wyjaśnienia co do koncepcji urzędu kościelnego pozwalają przejść ks. Walczakowi do omówienia elementów konstytutywnych i różnic dotyczących sytuacji *sede vacante* różnych urzędów. Analizuje tutaj pojęcie urzędu kościelnego, który ustanowiony jest na stałe, jego celowość (dobro duchowe) oraz przedstawia różnice istniejące pomiędzy urzędami kościelnymi. Dalej przedstawia sposoby kanonicznego powierzenia urzędu zgodnie z wymogami prawa kanonicznego, co w doktrynie kanonistycznej określane jest jako prowizja kanoniczna. Umiejętnie ukazał i scharakteryzował wymogi, jakie powinny być spełnione, aby można było komuś powierzyć urząd w Kościele. Po ich przedstawieniu omówił cztery sposoby powierzenia urzędu kościelnego (swobodne nadanie przez kompetentnego przełożonego; przydzielenie urzędu ze strony kompetentnej władzy po uprzedniej prezentacji kandydata ze strony tego, któremu takie prawo przysługuje; zwykły wybór przyjęty przez elekta, który nie będzie wymagać zatwierdzenia, albo też wybór, którego prawo będzie wymagać zatwierdzenia kompetentnej władzy, oraz instytucja postulacji u kompetentnej władzy). Rozdział zakończony jest podsumowaniem (*conclusiones*), gdzie zostały zawarte sumaryczne wnioski z analiz przeprowadzonych wcześniej w poszczególnych paragrafach.

W rozdziale drugim *Perdita dell'ufficio ecclesiastico* (s. 83–118) znajdujemy prezentację i analizę norm kodeksowych (kan. 184–196) odnoszących się do utraty urzędu kościelnego. Autor omawia najpierw przyczyny i sposoby utraty urzędu. Dokonuje analizy treści kanonów określających utratę urzędu na skutek upływu czasu wyznaczonego na pełnienie urzędu, osiągnięcie przez sprawującego urząd określonego prawem wieku, rezygnację, przeniesienie, usunięcie i karne pozbawienie, a także

kiedy urząd wakuje przez śmierć tytulariusza, czyli niezależnie od woli zainteresowanych stron (*ex ipsa natura rei*). Poszczególne sposoby utraty urzędu kościelnego omawia ks. Walczak w podobnym schemacie: pojęcie, przyczyny, procedura i skutki prawne, co daje czytelnikowi łatwość poruszania się po analizowanych i wyjaśnianych normach kanonicznych. Przeprowadzone analizy prowadzą autora do wniosku, iż jednym z zasadniczych skutków prawnych utraty urzędu jest wakans, który otwiera możliwość powierzenia funkcji innej osobie. To pozwala mu przejść do kluczowych zagadnień opracowania, gdzie znajdujemy kolejne cztery rozdziały omawiające wakat stolicy Biskupa Rzymu, biskupa diecezji, niektórych urzędów Kościoła partykularnego jako konsekwencje wakansu stolicy biskupiej oraz wakatu na urzędzie proboszcza.

Rozdział trzeci, noszący tytuł *Vacanza della suprema autorità della Chiesa* (s. 119–159), został poświęcony nadzwyczajnej sytuacji w Kościele powszechnym, jaką jest wakat Stolicy Piotrowej. Jest on kluczowy dla opracowania. Najpierw autor omawia (paragraf pierwszy) sposoby zawakowania urzędu papieskiego, wskazując na trzy okoliczności: śmierć papieża (zwykłą), zrzeczenie się urzędu dokonane w sposób wolny i odpowiednio ujawniony (nadzwyczajną) i przez całkowitą przeszkodę w sprawowaniu urzędu. W nawiązaniu do rezygnacji z urzędu papieża Benedykta XVI czyni szerokie analizy i przedstawia interesujące spostrzeżenia i argumenty historyczne przeciwko prawu zrzeczenia się urzędu przez papieża. Stwierdza, że „najwyższa władza papieża została nadana przez Boga i potem może być odebrana przez Boga” (s. 126) i chociaż prawodawca dopuszcza rezygnację pasterza Kościoła powszechnego z urzędu, to jednak przede wszystkim śmierć papieża nieprzerwanie od 1294 r. (rezygnacja Celestyna V) powoduje kres każdego pontyfikatu i otwiera procedurę wyboru następcy św. Piotra. Odnosząc się natomiast do sytuacji, kiedy Stolica Apostolska jest przeszkodzona i papież nie może sprawować swojej władzy (por. kan. 335), autor wskazuje, że brak w kodeksie szczegółowych norm określających przeszkodzenie Stolicy Apostolskiej nie jest przeoczeniem prawodawcy, ale „rozwiązanie takiej pozostawia tę delikatną kwestię bardziej w rękach Boga niż człowieka” (s. 135). Ukazuje władzę Kolegium Kardynałów oraz omawia władzę Kolegium Biskupów podczas wakansu Stolicy Apostolskiej, szczególnie uwzględniając sytuację soboru oraz synodu biskupów, zaznaczając, że aktualnie wakans na Stolicy

Piotrowej regulowany jest konstytucją apostolską Jana Pawła II *Universi Dominici Gregis* wydaną 22 lutego 1996 r., którą szczegółowo analizuje, podając, że „ustala ona porządek prawny w zarządzaniu Kościołem powszechnym podczas wakatu Stolicy Apostolskiej oraz zawiera treść normatywną dotyczącą wyboru następcy św. Piotra” (s. 136). Jednocześnie dodaje, że zawiera ona zasadnicze stwierdzenie, że zarządzanie Kościołem powszechnym w czasie wakatu przechodzi na Kolegium Kardynałów, które jednak nie ma żadnej władzy lub jurysdykcji w sprawach należących do papieża. Kompetencje Kolegium sprowadzają się wyłącznie do spraw przewidzianych we wspomnianej konstytucji, która podtrzymuje zasadę *sede vacante nihil innovetur* (s. 137). W dalszej części tego rozdziału ks. Walczak omawia zasady funkcjonowania w czasie wakansu dykasterii Kurii Rzymskiej oraz trybunałów Stolicy Apostolskiej. Charakteryzuje zasady ich funkcjonowania i wyjaśnia, że nadal spełniają one swoje obowiązki, ale w sposób ograniczony prawem, gdyż w czasie *sede vacante* właściwa władza administracyjna i wykonawcza poszczególnych dykasterii rzymskich jest zawężona do podejmowania spraw zwyczajnych. Jednak prace Kurii – jak wyjaśnia autor – nie ulegają zawieszeniu pomimo ustania władzy prefektów kongregacji czy przewodniczących niektórych dykasterii oraz ich członków. Swój urząd nadal sprawują m.in. przewodniczący trzech trybunałów (Penitencjarni Apostolskiej, Sygnatury Apostolskiej i Roty Rzymskiej), legaci papiescy, wikariusz generalny dla diecezji rzymskiej, wikariusz generalny Państwa Watykańskiego, kamerling Kościoła rzymskiego oraz jałmużnik papieski. Jak w poprzednich rozdziałach, także obecny zakończony został podsumowaniem.

Vacanza della dioecesi (wakowanie diecezji) to tytuł rozdziału czwartego (s. 161–200), który w sześciu paragrafach przedstawia i analizuje sytuację prawną wakatu stolicy biskupa diecezjalnego. Najpierw autor ogólnie ukazuje sposoby utraty urzędu biskupa diecezjalnego, a następnie (paragraf drugi) przybliży i analizuje w świetle norm prawnych przyczyny zawakowania urzędu biskupa diecezjalnego (śmierć biskupa, zrzeczenie się urzędu przyjęte przez papieża, przeniesienie na inny urząd i oraz karne pozbawienie). Przyczyny te rozpoczynają okres wakansu, jeżeli przed utratą urzędu papież nie wyznaczył diecezji biskupa koadiutora. Omawiając sytuację, kiedy stolica biskupia jest przeszkodzona, autor podkreśla, że niemożność wykonywania urzędu biskupiego w takiej sytuacji musi być

absolutna. Dalej znajdujemy przedstawienie sposobu zarządu diecezją aż do wyboru administratora diecezjalnego oraz jego prawa, obowiązki i kompetencje oraz ustanie urzędu, który wygasa z chwilą kanonicznego objęcia diecezji przez nowego biskupa. W końcowej części rozdziału ks. Walczak przybliży sytuację w prowincji kościelnej, gdy zawakuje urząd administratora apostolskiego. Rozdział kończy podsumowanie, w którym autor podkreśla znaczenie zasady obowiązującej w czasie wakatu stolicy biskupiej *sede vacante nihil innovetur*.

W piątym rozdziale, pt. *Vacanza delle strutture interne delle Chiese particolari* (s. 201–244) autor omówił w sześciu paragrafach, dość precyzyjnie i wnikliwie, sytuacje i działalność poszczególnych wewnętrznych struktur, urzędów i instytucji diecezjalnych podczas wakatu stolicy biskupiej, takich jak: synod diecezjalny, kuria diecezjalna, rada kapłaństwa, kolegium konsulatorów i rada duszpasterska. Znajdujemy tutaj szczegółowe analizy norm kodeksowych regulujących te kwestie. Najpierw w odniesieniu do synodu diecezjalnego, który zostaje z chwilą wakansu przerwany mocą samego prawa, a decyzja o jego kontynuacji lub rozwiązaniu zależy od nowego biskupa diecezjalnego. Po czym omawia sytuację kurii diecezjalnej, stwierdzając, że jako organ wspomagający biskupa diecezjalnego w kierowaniu diecezją kontynuuje ona sprawowanie swoich obowiązków, wspomagając administratora w tymczasowym zarządzaniu diecezją. Zaznacza przy tym jednak, że niektóre osoby bezpośrednio uczestniczące w sprawowaniu władzy wykonawczej, takie jak: wikariusze generalni i biskupi, tracą swój urząd. Nie traci natomiast urzędu wikariusz sądowy. W odniesieniu do rady kapłańskiej autor zaznacza, że zostaje ona w czasie wakansu rozwiązana, a jej funkcje przejmuje kolegium konsulatorów, którego pozycja zostaje w tym czasie wyraźnie wzmocniona przez prawodawcę kościelnego, na co autor wskazuje, kreśląc jego zadania w czasie *sede plena*, *sede impedita* i *sede vacante*. Również rada duszpasterska traci swój mandat. Ostatnia część tego rozdziału została poświęcona zarządowi innymi formami Kościołów partykularnych: prałaturą terytorialną i personalną, opactwem terytorialnym, wikariatem apostolskim i prefekturą apostolską oraz ordynariatem wojskowym. Można mieć pewną wątpliwość co do zasadności umieszczenia w tym miejscu prałatury personalnej, która nie jest w sensie ścisłym zdefiniowana jako Kościół partykularny. Nadto autor nie wspomina o urzędzie przełożonego wyższego, który w przypad-

ku kleryckich instytutów zakonnych czy stowarzyszeń życia apostołskiego na prawie papieskim jest ordynariuszem, podobnie jak wspomniany prałat personalny. Wspomnienie, choćby ogólne, w tej części pracy o innych urządach kościelnych poza hierarchiczną strukturą Kościoła zapewne jeszcze bardziej wzbogaciłoby opracowanie. Co do przyjętej zasady i ten rozdział kończy się podsumowaniem poczynionym przez autora, w którym zawarł sumaryczne wnioski z analiz przeprowadzonych w poszczególnych częściach rozdziału.

Ostatni, szósty rozdział, zatytułowany *Vacanza della parrocchia* (s. 245–283), poświęcony został analizie kanonów odnoszących się do zawakowania parafii. Autor przedstawia tutaj sytuację prawną parafii podczas wakatu na urządzie proboszcza. Najpierw przybliża ogólnie unormowania prawne odnoszące się do przyczyn utraty urzędu proboszcza (śmierć, zrzeczenie się, przeniesienie i usunięcie), po czym wnikliwie wskazuje na sytuację i konsekwencje przeszkodzenia w wypełnianiu urzędu proboszcza, a następnie analizuje kanony mówiące o zarządzaniu parafią przed ustanowieniem administratora parafii. W dalszej części rozdziału ks. Walczak omawia figurę prawną administratora parafialnego, jego nominację, prawa i obowiązki oraz ustanie jego urzędu, a także przybliża reguły zarządzania parafią przed i po zamianowaniu administratora parafii. Ostatni paragraf tej części monografii ukazuje przypadki i sytuacje odnoszące się do wakowania parafii, a mianowicie: parafii wakującej *de iure sed non de facto*, proboszcza ustanowionego na czas określony, proboszcza, który jest zakonnikiem, proboszcza kilku parafii, zastępcę proboszcza nieobecnego. Rozdział kończy się, jak to było w poprzednich częściach publikacji, podsumowaniem. Podsumowania te stanowią cenny element poszczególnych rozdziałów i całej pracy, ułatwiając czytelnikowi poruszanie się po poszczególnych zagadnieniach oraz usystematyzowanie podejmowanych kwestii.

Opracowanie kończy podsumowanie generalne (*Conclusioni generale*) – s. 285–292, w którym autor odnosi się do prezentowanych treści badawczych. Jest to udana część monografii, zbierająca sumarycznie wnioski z treści zawartych we wszystkich rozdziałach; nie jest ich powtórzeniem, ale rozwinięciem i całościowym usystematyzowaniem, dającym czytelnikowi precyzyjną wykładnię obowiązującego ustawodawstwa w materii urzędu kościelnego i jego wakatu. Niektóre warstwy rozprawy,

także krytyczne, są trafne i wartościowe, aczkolwiek niektóre wnioski mogą pobudzać do dyskusji.

Prezentowana publikacja jest bardzo przejrzysta w podziale treści i logiczna, rozdziały są komplementarne i spójne, a struktura poszczególnych paragrafów jest podobna, gdyż autor przyjął taki schemat podziału treści i go konsekwentnie realizował. Jest opracowaniem opartym na szerokiej bazie źródłowej, zwłaszcza na normach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. i dokumentach papieskich, nie licząc bogatej, w większości obcojęzycznej, literatury przedmiotowej. Dodatkowym atutem monografii jest jej zwięzły, jasny i precyzyjny język kanoniczny, a także perfekcjonizm edytorski i staranna szata graficzna wydania publikacji.

Książka ks. Romana Walczaka dzięki podjętym analizom zagadnienia wakansu urzędu kościelnego i ukazaniu prawnych uwarunkowań tego urzędu w sytuacji *sede vacante* stanowi niewątpliwie ważny wkład w przybliżenie wykładni obowiązującego ustawodawstwa w kwestii urzędu kościelnego w czasie jego wakatu. Wskazuje jednocześnie, że celem prawa kanonicznego jest *salus animarum, quae in Ecclesia suprema lex esse debet*.

Publikacja jest dziełem ze wszelch miar godnym polecenia i zainteresowania dla teoretyków i praktyków prawa kanonicznego, a szczególnie dla osób sprawujących urzędy kościelne oraz dla tych, którzy powierzają wakujące urzędy kościelne.

